

Antonija Vilcāne

LU LATVIJAS VĒSTURES INSTITŪTA ARHEOLOĢIJAS NODAĻA LAIKĀ NO 1995. LĪDZ 2011. GADAM: REORGANIZĀCIJA, PAAUDŽU MAIŅA, PĒTĪJUMI

Kopš Latvijas vēstures institūta pastāvēšanas pirmsākumiem Latvijas senākās vēstures pētniecība bija viens no nospraustajiem institūta darbības virzieniem, ko pildīja izveidotā senvēstures nodaļa profesora Franča Baloža vadībā. Nodaļas pirmo līdzstrādnieku vidū bija Rauls Šnore (1901–1962), Elvīra Šnore (1905–1996) un Eduards Šturms (1895–1959). Diemžēl pēc 2. pasaules kara Latvijas Zinātņu akadēmijas Latvijas Vēstures un materiālās kultūras institūta Teodora Zeida (1912–1994) vadītajā Materiālās kultūras sektorā, kas nodarbojās ar arheoloģisko pētniecību, no vadošajiem pirmskara arheologiem strādāt uzsāka vienīgi E. Šnore, kurai vēlāk, lai varētu saglabāt darbu, nācās nosodīt pirmskara latviešu arheologu nepareizo metodoloģisko pieeju senākās vēstures jautājumu pētīšanā.¹ Starp pirmajiem sektora darbiniekiem bija Jolanta Daiga (1920–1984); ekspedīciju darbā iesaistījās Milda Bresava (1917–2007) no Latvijas senākās vēstures nodaļas un Anna Zariņa no etnogrāfu grupas, vēlāk abas sāka strādāt pie arheologiem. Sektora ietvaros izveidotajā pieminēkļu aizsardzības grupā darbojās Ādolfs Stubavs (1913–1986), Emīlija Brīvkalne (1909–1984), kuri, paplašinoties pieminēkļu izpētei, veica arī izrakumus. Sektorā par laborantu strādāt bija sācis Jānis Graudonis (1913–2005), kuram drīz vien kā politiski neuzticamam nācās uz laiku pamest institūtu.

50. gadu otrajā pusē institūtā ienāca pilnīgi jauna arheologu paaudze, tikko Latvijas Valsts universitāti beigušie vēsturnieki – Francis Zagorskis (1929–1986), Ēvalds Mugurēvičs, Jānis Apals (1930–2011), Māris Atgāzis. Jaunie speciālisti studējot bija apguvuši padomju ideoloģiju, bija politiski nosvērti, ar “tīrām” biogrāfijām, enerģiski, centīgi, ar lielu vēlmi sasniegt visas zinātniskās karjeras virsotnes. 50. gadu beigās institūtā atgriezās J. Graudonis, darbu uzsāka Zigrīda Apala un Ļeņingradas (tagad Sanktpēterburga) universitātes Arheoloģijas fakultātes absolvente Ilze Loze. 60. gadu pirmajā pusē pēc LVU Vēstures fakultātes beigšanas darba gaitas institūtā sāka Ilga Zagorska, bet 60. gadu beigās – Andris Caune.

Sakarā ar realizētajiem un plānotajiem hidroelektrostaciju celtniecības darbiem 20. gs. 60.–80. gados arheologi veica apjomīgus

izrakumus Daugavas krastos visā tās garumā līdz pat republikas robežai, turklāt, pateicoties valsts atvēlētajiem līdzekļiem arheoloģiskajai pētniecībai, arheoloģisko pieminekļu apzināšana un arī visai plaša vairāku objektu izpēte bija iespējama visos Latvijas novados. Tie bija vērienīgākie arheoloģiskās izpētes gadi Latvijas arheoloģijas vēsturē. Tik liela apmēra arheoloģisko izrakumu darbi, iespējams, vairs neatkārtosies. Lai gan zinātnisko rakstu un monogrāfiju publicēšanas iespējas nebija tik plašas kā pēc valsts neatkarības atgūšanas, iznāca virkne darbu, kas sekmēja vairāku minēto arheologu izvirzīšanos par vadošajiem speciālistiem Latvijā un labi pazīstamiem pētniekiem kaimiņu republikās un ārzemēs, kas noteica arheoloģiskās pētniecības virzienus Latvijā vairāk nekā pusgadsimtu garā periodā, arī pēc neatkarības atgūšanas. Viņiem joprojām ir iespējas realizēt savu personisko zinātnisko potenciālu. Zinātnieka veikuma nozīmību atspoguļo arī viņa darba novērtējums. Padomju gados vienu no lielākajām atziņībām arheologiem – Latvijas Valsts prēmiju par 1974. gadā publicēto “Latvijas PSR arheoloģiju” saņēma Ē. Mugurēvičs, Ā. Stubavs, E. Šnore, F. Zagorskis, A. Zariņa.

Pēc valsts neatkarības atgūšanas nodaļas vadošo arheologu darbs augstu novērtēts un atalgots, piešķirot goda nosaukumus, apbalvojumus un prēmijas. Par sasniegumiem zinātniskajā darbībā Ē. Mugurēvičs 1989. gadā ievēlēts par LZA korespondētājlocekli, bet 1992. gadā – par LZA īsteno locekli. A. Caunem minētie nosaukumi piešķirti attiecīgi 1994. un 1995. gadā.

Augsto valsts apbalvojumu – Triju Zvaigžņu ordeni saņēmuši J. Graudonis (1996. g.), A. Caune (1997. g.), J. Apals (2009. g.), A. Zariņa un I. Loze (2011. g.). A. Caunem piešķirts arī Atzinības krusts (2007. g.).

Par nozīmīgiem pētījumiem arheoloģijā J. Graudonis 1992. gadā ievēlēts par LZA goda locekli, 1993. gadā apbalvots ar LZA Lielo medaļu, bet par ieguldījumu kultūras mantojuma saglabāšanā un Latvijas senvēstures izpētē saņēmis LR Ministru kabineta balvu (2003. g.). Atzinīgi novērtēta J. Graudona sastādītā “Arheoloģijas terminu vārdnīca”, piešķirot viņam Latvijas Kultūras fonda (LKF) Spīdolas balvu (1994. g.).

LZA īstējamajam loceklim A. Caunem piešķirta LZA Lielā medaļa (2001. g.), par pētījumiem Rīgas arheoloģijā un senākajā vēsturē – Rīgas balva (2003. g.), par publicēto viduslaiku piļu leksikonu (līdzautore I. Ose) – LKF Spīdolas balva (2004. g.).

Par izciliem darba rezultātiem akadēmiķis Ē. Mugurēvičs saņēmis Baltijas Studiju balvu (1994. g.), LKF Spīdolas balvu (1994. g.), LZA un “Grindeks” balvu (2004. g.), Baltijas asamblejas balvu zinātnē par Livonijas hroniku tulkojumu un komentāriem (2005. g.), bet par ieguldījumu Salaspils novada senvēstures izpētē viņš 2008. gadā izvēlēts

par “Goda salaspilieti”. 2011. gada februārī Ē. Mugurēvičam par nozīmīgu devumu arheoloģiskajā izpētē un hroniku edīciju LZA Senāts piešķīris LZA Lielo medaļu.

Gandarīts par paveikto – Āraišu ezerpils arheoloģisko izpēti, zinātnisko rekonstrukciju un muzeja izveidošanu varēja justies arī J. Apals. Viņa darba augsto novērtējumu līdztekus valsts augstākajam apbalvojumam apliecina arī LKF Spīdolas balva (1995. g.), LZA goda doktora diploms (1997. g.), Latvijas Kultūrkapitāla fonda (LKKF) mūža stipendija (1999. g.).

Vadošajai akmens laikmeta pētniecei LZA korespondētājloceklei I. Lozei piešķirta Izglītības un zinātnes ministrijas balva (2003. g.), LZA un SIA “Lattelekom” un Latvijas izglītības fonda balva (2003. g.) un LR Ministru kabineta balva par mūža ieguldījumu Latvijas arheoloģijā un akmens laikmeta pētniecību Eiropas kontekstā (2007. g.).

Nodaļas arheoloģe Z. Apala saņēmusi Kultūras mantojuma 2004. gada balvu, par arheoloģisko izpēti Livonijas ordeņa Cēsu pilī ieguvusi goda nosaukumu “Cēsiniece – 2005”, bet par mūža ieguldījumu Latvijas arheoloģijas izpētē 2006. gadā ievēlēta par LZA goda doktori.

Atzinība par darba mūžu, piešķirot emeritētā zinātnieka nosaukumu, izteikta A. Zariņai (1996. g.), J. Graudonim (1997. g.), Ē. Mugurēvičam (2001. g.), A. Caunem (2002. g.).

Emeritētie zinātnieki sakarā ar valsts noteiktajiem ierobežojumiem saņemt atalgojumu no valsts finansētiem projektiem aktīvi vairs neiesaistījās Arheoloģijas nodaļas darbā, bet ir sagatavojuši nozīmīgas publikācijas, saņemot LKKF stipendijas vai atlīdzību no citiem līdzekļiem, vai strādājuši, entuziasma vadīti. 2003. gadā grāmatās iznākuši J. Graudoņa pēdējie pētījumi.² A. Zariņa publicējusi divas monogrāfijas – “Apģērbs Latvijā 7.–17. gs.” (Rīga, 1999) un “Salaspils Laukskolas kapulauks. 11.–13. gs.” (Rīga, 2006). Pēdējais darbs, kurā apkopotas un analizētas vairāk nekā 600 apbedījumos iegūtās arheoloģiskās liecības, tika iekļauts 2006. gada Latvijas zinātnes sasniegumu sarakstā. Latvijas vēsturei svarīgus senākos avotus tulkojis un komentējis akadēmiķis Ē. Mugurēvičs, tādējādi Indriķa hronikas un Atskaņu hronikas izdevumiem (Rīga, 1993 un 1998) piepulcinot Vartberges Hermaņa Livonijas hroniku un avotu par notikumiem Livonijā – Franciska no Moliano izmeklēšanas protokolu 1312. gadā (Rīga, 2005 un 2010). 2008. gadā izdota arī Ē. Mugurēviča monogrāfija, kurā izanalizēts Mārtiņsalas arheoloģisko izrakumu materiāls Eiropas krusta karu kontekstā.³

Joprojām ražīgi strādā akadēmiķis A. Caune, kurš organizējis divu jaunu rakstu krājumu izdošanu par Rīgas arheoloģiju un vēsturi un viduslaiku pilīm, izdevis savu dažādos krājumos publicēto rakstu par Rīgas arheoloģiju apkopojumu vienā grāmatā, publicējis jaunus pētījumus par dažādām tēmām.⁴

Arheoloģijas nodaļas vēsturi un arheologu darbu 50 gadu garā posmā (1946.–1995. g.) apkopojis Ē. Mugurēvičs saistībā ar Latvijas vēstures institūta 60. gadskārtu.⁵ Tādēļ šajā Arheoloģijas nodaļas darbības apskatā raksta ierobežotā apjoma dēļ galvenajos vilcienos aplūkoti tikai pēdējie piecpadsmit gadi, kurus raksturo nozīmīgas pārmaiņas nodaļas dzīvē.⁶

1995. gadā nodaļas vadītāja amatu atstāja Ē. Mugurēvičs, kurš bija tās priekšgalā kopš 1971. gada. Par nodaļas vadītāju tiek ievēlēta Dr. hist. Ieva Ose. Nodaļā strādā pieci habilitētie doktori (J. Graudonis, A. Caune, Ē. Mugurēvičs, A. Vasks, I. Loze), viņu vidū trīs LZA īstenie vai goda locekļi, pieci vēstures doktori (J. Apals, V. Bebre, T. Berga, I. Ose, I. Zagorska), trīs asistenti – M. Atgāzis, V. Bērziņš, A. Vilcāne un māksliniece I. Siliņa. Joprojām savu izrakumu materiālu apkopšanu turpina Dr. h. c. E. Šnore un Dr. habil. hist. A. Zariņa. Nodaļā ir Fondu daļa (vad. S. Tilko) un Senlietu konservācijas un restaurācijas laboratorija (vad. Z. Apala), kur strādā 10 laboranti. Šāds darbinieku skaits ar nelielām izmaiņām saglabājās līdz nodaļas reorganizācijai, kas skāra galvenokārt Fondu daļu un Senlietu konservācijas un restaurācijas laboratoriju.

Fondu daļā, kas Arheoloģijas nodaļas ietvaros tika izveidota 1991. gadā (no 2002. g. Arheoloģisko materiālu krātuve), bija uzkrājies ap 179 850 senlietu, ap 900 000 keramikas lausku, 64 000 krāsns podiņu, 36 500 dažādu paraugu, 610 400 osteoloģiskā materiāla vienību, kas bija otra lielākā arheoloģisko senlietu kolekcija valstī, bet kopumā fondos glabājās 1,8 miljoni uzskaites vienību – senlietas, keramikas lauskas, krāsns podiņi, dažādi paraugi, plāni, zīmējumi u.c. arheoloģiskās izpētes rezultātā iegūtās liecības.⁷ Fondu daļas 2–3 darbinieki Silvijas Tilko vadībā bija paveikuši lielu darbu, inventarizējot senlietas, sastādot LU Latvijas vēstures institūta un citu organizāciju laikā no 1946. gada veikto arheoloģisko izrakumu sarakstu, reģistrējot arheoloģisko izrakumu zinātniskos pārskatus, kas vēlāk atviegloja senlietu nodošanu muzejiem. Līdztekus krātuves darbinieki izsniedza senlietas dažādu izstāžu un muzeja ekspozīciju noformēšanai, kā arī nepieciešamos materiālus kursa, bakalaura, maģistra un promocijas darbu izstrādei.

Senlietu konservēšanas un restaurēšanas laboratorijā Z. Apalas vadībā ik gadus iekonservēja ap 2500–3000 senlietu, kā arī apguva slapjā koka priekšmetu konservēšanas metodi un uzsāka tās lietošanu. Laboratorijas darbiniekiem izveidojās sadarbība ar Šlēsvīgas muzeja (Vācija) tekstiliju konservācijas un izpētes speciālistiem. Laboratorijā sagatavoja senlietas eksponēšanai gan vietējām, gan starptautiskām izstādēm.

2003. gada beigās un 2004. gada sākums ienesa lielas pārmaiņas Arheoloģijas nodaļā. Arheologi bija spiesti šķirties no telpām Vec-

rīgā, Meistaru ielā 10/12, kur viņi vienkopus mitinājās kopš 50. gadu beigām, kā arī atbrīvot palīgtelpas Raiņa bulvārī 17, kur glabājās izrakumos iegūto paraugu tūkstoši, ekspedīciju inventārs. Katrā ziņā tas bija gan institūta zinātniskā potenciāla, gan arī pierastās vides, ierastā darba ritma, tradīciju un ikdienas savstarpējās ciešās komunikācijas zaudējums, kas visai nospiedoši ietekmēja vecākās paaudzes arheologus, kuru darbadiena pagāja t.s. Kaķu mājā, un tos laborantus, kas gandrīz visu mūžu bija veltījuši arheoloģijai, restaurējot senlietas, kārtojot kolekcijas, apstrādājot ekspedīciju materiālu. Finansējuma samazinājums gadu no gada piespieda pieņemt lēmumu par pēckara gados izrakumos uzkrātā senlietu materiāla nodošanu Latvijas Nacionālajam vēstures muzejam un Rīgas vēstures un kuģniecības muzejam. Arheoloģisko materiālu krātuvē, kas 2006. gadā tika izveidota par patstāvīgu institūta struktūrvienību (vad. S. Tilko), pašreiz glabājas tikai arheoloģisko izrakumu pirmdokumentācija, izrakumu plāni, zīmējumi, pārskati, fotonegatīvi un arheoloģiskā literatūra. Taču telpas šiem unikālajiem materiāliem nav piemērotas – pārlīvētas, ar ierobežotām iespējām tos inventarizēt, kārtot un veidot datubāzes samazinātā finansējuma dēļ.

Arheologiem tāpat ir problēmas ar osteoloģiskā materiāla un cita veida paraugu glabāšanu. Šiem paraugiem nav muzejiskas vērtības, taču tiem ir liela zinātniska vērtība. Ierobežotā finansējuma dēļ nav iespējams veikt nepieciešamās analīzes, materiāls jāsauglabā nākotnei cerībā, ka situācija uzlabosies, bez tam zinātne attīstās, rodas jaunas metodes un paveras iespējas veikt aizvien jaunas analīzes un paplašināt informācijas bāzi. Jāpiebilst, ka par šo materiālu pēdējos gados ļoti pieaugusi interese no ārzemju pētnieku puses. Rietumeiropas valstīs arheoloģiskās pētniecības institūcijas finansiāli ir ievērojami labāk nodrošinātas – pētniekiem ir plašas iespējas veikt dažādas analīzes. Organizējot sadarbību ar ieinteresētajiem ārzemju pētniekiem, svarīgi panākt, lai publikācijās neizpaliktu nodaļas arheologu un institūta vārds.

Līdz ar senlietu nodošanu muzejiem tika likvidēta kopš 1956. gada Arheoloģijas nodaļas ietvaros pastāvējusī Senlietu konservācijas un restaurācijas laboratorija, kuru no 1966. gada vadīja Z. Apala. Kopš 1986. gada laboratorijā darbojās arī dendrohronologs Māris Zunde, kurš veica dendrohronoloģiskos pētījumus, izstrādāja dendrohronoloģisko datu sistemātiskās apstrādes datorprogrammu, iesaistījās Eiropas dendrohronoloģisko datu kataloga izveidē, veica atsevišķu Latvijas kultūrvēsturisko celtnu datēšanu. 2003. gadā M. Zunde aizstāvēja promocijas darbu "Kultūrvēsturisko un dabas objektu dendrohronoloģiskā datēšana un tās perspektīvas Latvijā". Arheoloģijas nodaļas pārkārtojumu rezultātā 2004. gadā izveidoja atsevišķu Dendrohronoloģijas laboratoriju (vad. M. Zunde), kura turpina uzsāktos pētījumus.

Arheoloģijas nodaļas reorganizācijas gaitā tika zaudēti pieredzējuši laboranti. Nodaļa palika arī bez tik ļoti publikāciju sagatavošanā nepieciešamā mākslinieka. Daudzus gadus šo darbu augstā līmenī bija veikusi māksliniece Ilze Siliņa. 2004. gadā arheologi pārcēlās uz jaunām darba telpām LZA Augstceltnē. Nodaļas akadēmiskais personāls saglabājās un turpināja darbu zinātniskajos projektos.

LU Latvijas vēstures institūta arheologu zinātniskā darbība kopš 90. gadu vidus tiek nodrošināta, iesaistoties uz 3–4 gadiem plānotos Latvijas Zinātnes padomes (LZP) fundamentālo pētījumu (grantu) un starpnozaru pētījumu projektos, kā arī valsts pētījumu programmās, kurās tiek finansēti projekti, kas atbilst valsts noteiktajiem prioritārajiem zinātnes virzieniem. Visus projektus izvērtē nozares eksperti.

Nodaļas arheologu izstrādātie projekti ietvēruši gan viena arheoloģiskā perioda problēmas, gan aplūkojuši jautājumus, kas aktuāli no senākā akmens laikmeta līdz jaunajiem laikiem. Risinot projektos pieteiktos uzdevumus, tiek analizēti daudzo gadu gaitā uzkrātie arheoloģisko izrakumu materiāli, kā arī apkopotī jaunāko izrakumu ieguvumi, bet arheoloģiskie izrakumi ir bijuši iespējami, piesaistot papildus finansējumu no valsts fondiem, pašvaldības, komercsabiedrībām. Aplūkotajā Arheoloģijas nodaļas darbības periodā zinātniskā pētniecība norisinājusies vairāku Baltijas reģionā un Eiropas kontekstā nozīmīgu tēmu ietvaros. Tās ir: 1) vide, sabiedrība, demogrāfiskā situācija un iztikas stratēģija akmens laikmetā un metālu periodā; 2) Baltijas reģiona iedzīvotāju ekonomiskie un kultūras kontakti un kultūru savstarpējā mijiedarbība; 3) Latvijas viduslaiku pilsētu (Rīga, Cēsis, Valmiera, Limbaži), mūra piļu, baznīcu un jaunāko laiku nocietinājumu izpēte; 4) viduslaiku avotu tulkojumi, komentāri un edīcija.

LZP fundamentālo pētījumu projektā 90. gadu otrajā pusē tika pabeigts darbs pie otras apjomīgākās un nozīmīgākās pēckara paudzes arheologu kolektīvās monogrāfijas par Latvijas senvēsturi "Latvijas senākā vēsture 9. g.t. pr.Kr. – 1200. g." (zin. red. Ē. Mugurēvičs, A. Vasks, autori: Ē. Mugurēvičs, A. Vasks, J. Graudonis, I. Loze, I. Zagorska, M. Atgāzis, J. Apals).⁸

Akmens laikmeta un metālu perioda problēmas vides, sabiedrības un kultūras liecību kopumā pētītas projektos "Saimniecība, sabiedrība un apkārtējā vide Latvijā aizvēstures laikā" (1997.–2000. g., vad. A. Vasks), "Cilvēks mainīgajā vidē akmens un agro metālu laikmetā Latvijā" (2001.–2004. g., vad. A. Vasks), "Cilvēks un kultūra apkārtējās vides kontekstā Latvijas aizvēstures senākajos posmos" (2005.–2008. g., vad. A. Vasks, izpildītāji I. Loze, I. Zagorska, V. Bērziņš, E. Guščika). Projektos izziņāta Latvijas seno iedzīvotāju saimniecība, kultūra, sabiedrības sociālās un etniskās struktūras formas mijiedarbībā ar apkārtējo vidi, pievēršot uzmanību arī iedzīvotāju kontaktiem ar ap-

kārtējām zemēm gan Baltijas jūras, gan lielāko iekšzemes ūdensceļu kontekstā. Iedzīvotāju saimniecisko darbību, vides faktoru īpatnības un izmaiņas ilgākā laika posmā šie pētnieki aplūkojuši viena mikro-rajona un vienas modeļteritorijas ietvaros. Šādā kontekstā analizēts Burtnieku ezera pieminekļu un Zvejnieku arheoloģiskā kompleksa, Lubāna ezera mitrāja mikroreģiona, Rietumlatvijas neolīta kultūru (Sārnate, Ģipka), pētīto bronzas laikmeta pieminekļu un dzelzs laikmeta Mežītes arheoloģiskā kompleksa izrakumu materiāls. Projektu ietvaros risināti jautājumi par maiņas sakaru modeļiem akmens laikmetā un šo modeļu un mehānismu izmaiņām bronzas laikmetā, pētot gan importa priekšmetu, gan jaunu tehnoloģiju un ideju apgūšanu un piemērošanu attiecīgā teritorijā, kā arī dzelzs laikmeta apdzīvotības centru veidošanās problēmas un iedzīvotāju saimniecības raksturu. Nozīmīgākie pētījumi skar arī sociālo attiecību un simbolikas atspoguļojumu akmens laikmeta apbedījumos, dzintara resursu un tā apstrādes tehnoloģiju ieviešanu neolītā, neolīta keramikas tehnisko un funkcionālo analīzi, akmens laikmeta kaulu rīku inventāra izpēti. Uzmanības lokā tāpat ir pāreja no senākā uz vidējo akmens laikmetu, tiek risināti jautājumi par vides, klimata ietekmi mednieku–zvejnieku–savācēju sabiedrības attīstībā, kultūras veidošanos, izplatību un hronoloģiskajām robežām – tie ir jautājumi, kuriem pēdējos gados pievērsta liela uzmanība Ziemeļeiropā.

Šo projektu ietvaros atzīmējams I. Lozes veikums – monogrāfija “Senais dzintars Austrumbaltijā” un multidisciplinārais pētījums par sezonālajām neolīta apmetnēm Ģipkas lagūnā Ziemeļkurzemē, kā arī A. Vaska (līdzautors A. Vijups) pētījums “Staldzenes bronzas laikmeta depoziāts”.⁹ Papildināta ar bioarheologu atziņām, angļu valodā tulkota un izdota F. Zagorska monogrāfija “Zvejnieku akmens laikmeta apbedījumi” (atb. red. I. Zagorska). Zvejnieku kapulauka un Burtnieku ezera apkārtnes pieminekļu arheoloģiskās liecības no jauna izvērtētas, balstoties uz mūsdienu zinātnes iespējām, jaunām atziņām un pieredzi, veicot atkārtotus izrakumus un analīzes. Šie pētījumi iznākuši 2006. gadā Lundas universitātes rakstu krājumā.¹⁰ I. Zagorska sagatavojusi arī monogrāfiju par vēlā paleolīta ziemeļbriežu medniekiem Latvijas teritorijā, kas nodota izdevniecībā.

Iepriekš minēto jautājumu detalizēta izpēte tiek turpināta grantā “Sabiedrība un materiālā kultūra mijiedarbībā ar apkārtējo vidi akmens un metālu laikmetā Latvijas teritorijā”, kurš uzsākts 2009. gadā un plānots realizēt līdz 2012. gadam (vad. A. Vasks, izpildītāji: I. Loze, I. Zagorska, V. Bērziņš, E. Guščika, I. Lazdiņa, R. Spirģis).

Baltijas jūras zemju iedzīvotāju ekonomiskie un kultūras kontakti un kultūru savstarpējā mijiedarbība pētīta Ē. Mugurēviča vadīto divu LZP fundamentālo pētījumu projektu ietvaros: “Latvija kā kontaktzona ekonomiskajos un kultūras sakaros starp Austrum- un

Rietumeiropu senatnē un viduslaikos” (1997.–2000. g.) un “Kurzeme un Daugavas baseins dzelzs laikmetā” (2001.–2004. g.). Projektu izpildītāji izsekoja Latvijas iedzīvotāju dzīvesveidam, ekonomiskajiem un kultūras sakariem plašā laika posmā – no akmens laikmeta līdz jauno laiku sākumam. Ar doktora disertācijas “Tuvciņas ieroči senajā Latvijā 10.–13. gs.” aizstāvēšanu 1998. gadā vairāku desmitu gadu pētījumus par šo tēmu noslēdza M. Atgāzis. 2001. gadā promocijas darbu “Latgaļu kultūras veidošanās dzelzs laikmetā 1.–12. gs. (pēc Dubnas baseina arheoloģiskā materiāla)” sekmīgi aizstāvēja un doktora grādu ieguva A. Vilcāne. G. Zemītis vairāku gadu atsevišķus padziļinātus pētījumus par ornamentu un simboliem apkopojis grāmatā “Ornaments un simbols Latvijas aizvēsturē”, savukārt 15 sezonu arheoloģisko izrakumu rezultāti publicēti A. Vilcānes grāmatā “Senā Jersika”.¹¹

Latvijas 9.–13. gs. vēstures izpēte, balstoties uz arheoloģiskajiem un rakstītajiem avotiem, veikta LZP projektā “Latvijas iedzīvotāju kultūra 9.–13. gs. Baltijas ekonomisko un politisko notikumu kontekstā” (vad. Ē. Mugurēvičs, G. Zemītis, 2005.–2008. g., izpildītāji: T. Berga, R. Spirģis, A. Vilcāne). Projekta izpildītāji uz minēto avotu bāzes risinājuši jautājumus par sabiedrību un varu, par varas centriem un to veidošanās svarīgākajiem faktoriem, Daugavas ūdensceļa nozīmi kultūru mijiedarbībā, kultūras vērtību apmaiņā un jaunu iemaņu apgūšanā, risinātas arī tirdzniecības un naudas apgrozības problēmas. Līdztekus minētajiem jautājumiem pētīta Latvijas teritorijā dzīvojošo baltu tautu (latgaļu, sēļu, zemgaļu, kuršu) un Baltijas somu tautu (lībiešu, vendu) materiālā un garīgā kultūra un sabiedrība. Vēlā dzelzs laikmeta materiālās un garīgās kultūras dinamikas jautājumiem uzmanība pievērsta, realizējot projektu “Materiālās un garīgās kultūras attīstības tendences Latvijā vēlajā dzelzs laikmetā” (vad. A. Vilcāne, 2009. g., izpildītāji: G. Zemītis, N. Jērums, S. Tilko, I. Lazdiņa) un “Materiālās un garīgās kultūras attīstība Latvijā vēlajā dzelzs laikmetā un viduslaikos” (vad. A. Vilcāne, 2010.–2012. g., izpildītāji: G. Zemītis, I. Ose, N. Jērums, R. Brūzis, S. Tilko, Z. Apala, I. Lazdiņa).

Padomju periodā izvērsto arheoloģisko izrakumu rezultātā iegūtā plašā avotu bāze par 13.–18. gs. ļauj daudzpusīgi pētīt viduslaiku cilvēku dzīvi, sabiedrību, kultūru. Šī problemātika mērķtiecīgi risināta LZP fundamentālo pētījumu projektos: “Pētījumi Latvijas viduslaiku arheoloģijā – pilis, pilsētas un kapsētas” (vad. I. Ose, 2001.–2004. g.), “Pētījumi Latvijas viduslaiku un jauno laiku arheoloģijā” (vad. I. Ose, 2005.–2008. g., izpildītāji: Z. Apala, M. Atgāzis, V. Bebre, R. Brūzis, V. Muižnieks) un “Latvijas viduslaiku un jauno laiku arheoloģijas aktuālās problēmas” (vad. I. Ose, 2009. g., izpildītāji: R. Spirģis, Z. Apala, R. Brūzis). Nosauktajos projektos aplūkoto jautājumu spektrs visai daudzveidīgs, to vidū nozīmīgākie – viduslaiku mūra piļu, citu aizsargbūvju un celtnu arheoloģisko izrakumu materiāla un arhitek-

toniskā izpēte, arhīvu materiālu apzināšana un publicēšana.¹² Latvijas viduslaiku piļu izpēte projektu ietvaros vainagojusies ar diviem apjomīgiem darbiem. I. Ose sagatavoja monogrāfiju par Latvijas piļu izpētes historiogrāfiju, bet A. Caunes un I. Oses kopdarba rezultātā tapis Latvijas 12. gs. beigu – 17. gs. vācu piļu leksikons.¹³

Veikti arī padziļināti pētījumi par vairākām senlietu grupām (ādas izstrādājumiem, iedzīves priekšmetiem, krāsns keramiku, ieročiem u.c.), kas paplašina priekšstatus par viduslaiku materiālo kultūru, amatniecības prasmēm, tirdzniecību. Projektu ietvaros uzsākta ļoti apjomīga viduslaiku un agro jauno laiku apbedījumu vietās iegūtā arheoloģiskā materiāla sistematizēšana un risinātas agrāk mazpētītas problēmas par apbedīšanas tradīcijām viduslaikos, analizētas liecības par pirmskristīgās un kristīgās ticības reliģisko priekšstatu sinkrētisma atspoguļojumu arheoloģiskajā materiālā. Šos pētījumus veica V. Muižnieks, strādājot pie doktora disertācijas “Arheoloģiskās liecības par 14.–18. gs. apbedīšanas tradīcijām Latvijas teritorijā”. Vēl jāatzīmē T. Bergas monogrāfija par Livonijas perioda monētām un grāmata par Valmieras pils arheoloģisko izpēti, kā arī J. Apala un Z. Apalas populārzinātnisks darbs “Āraiši senlaikos”.¹⁴

Turpinājusies Vecrīgas izrakumos iegūtā arheoloģiskā materiāla padziļināta izpēte, notikuši arī jauni izrakumi. Rīgas arheoloģijas problemātika, kā arī vēsturiski pētījumi par Rīgas tuvāko apkārtni risināti akadēmiķa A. Caunes vadītajā “Letonikas” apakšprogrammā “Kultūrvēsturiskie pētījumi par Rīgu, veltīti Rīgas 800 gadu jubilejai” (1997.–2005. g.). Projekta nozīmīgākais devums ir rakstu krājumu sērijas “Senā Rīga” izdošana un vairākas A. Caunes grāmatas.¹⁵

Daži arheologi iesaistījās arī “Letonikas” apakšprogrammas “Etnokulturālie procesi Baltijā: baltu un Baltijas somu etniskā vēsture un kultūras vēsture (no senvēstures posma līdz 20. gs.” (vad. S. Cimermanis) jautājumu izpētē, sagatavojot rakstus par libisko apvidu etniskās un kultūras vēstures un sēļu kultūrvēstures jautājumiem.

Izmantojot starpdisciplināros pētījumus, risinātas dažas akmens laikmeta un metālu perioda tēmas apakšprogrammā “Mazpētītās senākās vēstures problēmas Rietumlatvijā” (vad. A. Vasks). Nodaļas darbinieki iesaistījās arī starpdisciplinārā sadarbības projekta “Latvijas kultūrtelpa Eiropas kontekstā” (2006.–2009. g.) apakšprojektā “Etnokulturālie procesi Baltijā. Latvijas pilsētas un reģioni no vissenākajiem laikiem līdz mūsdienām” (vad. G. Zariņa), risinot tēmas “Akmens laikmeta un agro metālu perioda sabiedrības Rietumlatvijā un Lielupes baseinā: saimniecība, kultūra un dzīves veids” (vad. A. Vasks) jautājumus. Minēto mikroreģionu paleovide – dabas un ģeogrāfiskie apstākļi, dzīvnieku valsts un senā cilvēka vieta tika izziņāta ciešā sadarbībā ar dažādu nozaru speciālistiem – ģeologiem, palinologiem, bioloģiem, ķīmiķiem.

Savukārt no 2010. līdz 2013. gadam starpdisciplinārā projektā “Humanitāro zinātņu virtuālā enciklopēdija: personālijas, avoti, termini” noris arheoloģijas terminu un jēdzienu sagatavošana virtuālajai enciklopēdijai (vad. G. Zariņa, izpildītāji: G. Zemītis, V. Bebre, A. Vilcāne, I. Loze, I. Zagorska, N. Jērums, A. Vasks, V. Bērziņš, M. Zunde).

2005.–2009. gadā tika realizēts Valsts pētījumu programmas “Letonika: pētījumi par vēsturi, valodu un kultūru” projekts “Letonikas avotu izpēte un datorizācija” (vad. I. Ose, galvenie izpildītāji: A. Caune, Ē. Mugarēvičs, I. Loze, T. Berga, R. Spirģis, A. Vilcāne, I. Zagorska, G. Zemītis). Projekta ietvaros publicētas A. Caunes, I. Oses, Ē. Mugarēviča, I. Lozes, R. Spirģa monogrāfijas, Rīgas arheoloģiskās izpētes 70 gadiem veltītās starptautiskās konferences materiāli, arheoloģei A. Zariņai veltīts rakstu krājuma “Arheoloģija un etnogrāfija” laidieni, kā arī A. Caunes un I. Oses sastādītā enciklopēdija par Latvijas viduslaiku mūra baznīcām.¹⁶

2010. gadā uzsākta jaunas Valsts pētījumu programmas “Nacionālā identitāte (valoda, Latvijas vēsture, kultūra, cilvēkdrošība)” projekta “Cilvēks, sabiedrība, identitāte, valstiskums: vēstures un kultūras aspekti” (vad. G. Zemītis) īstenošana, kuras ietvaros arheoloģisko izrakumu liecības tiek analizētas Rīgas iedzīvotāju identitātes aspektā.

Bez jau minētajiem darbiem projektu ietvaros sagatavoti vēl citi tematiski krājumi un monogrāfiski pētījumi. Par etniskajiem jautājumiem kopā ar antropologiem sagatavots krājums sērijā “*Humanities and Social Sciences, Latvia: Latvian Ethnic History*” (zin. red. I. Loze).¹⁷ T. Berga izdevusi katalogu par Britu monētām Latvijā un apkopojusi arheoloģiskās liecības par Augšdaugavas 14.–17. gs. senvietām.¹⁸ 1997. gadā triju autoru (A. Vasks, B. Vaska, R. Grāvere) kopdarba rezultātā tapusi mācību grāmata “Latvijas aizvēsture, 8500. g. pr.Kr. – 1200. g.,” savukārt G. Zemītis sagatavojis mācību grāmatu ārvalstu valsts un tiesību vēsturē.¹⁹ Atzīmējami arī J. Apala darbi – pētījums par celtniecību senajā Latvijā un populārzinātniskā grāmata par Āraišu ezerpili.²⁰ Izdotas arī biobibliogrāfijas: arheologiem Raulam un Elvīrai Šnorēm, A. Zariņai, J. Apalam, I. Lozei, kā arī veltījums Rīgas vēstures un arheoloģijas pētniekam A. Caunem un arheoloģei E. Brīvkalnei.²¹

Katra projekta ietvaros ik gadus tiek publicēti 30–50 dažāda veida raksti (zinātniskie, populārzinātniskie raksti, konferenču tēzes, grāmatu un konferenču apskati). Arheologu darbu bibliogrāfija kopš 1998. gada atrodama “Zinātniskās sesijas materiālos par pētījumu rezultātiem”. Pēdējā desmitgadē ievērojami pieaudzis ārzemju izdevumos publicēto rakstu skaits, kas saistīts ar nodaļas zinātnieku aktīvu piedalīšanos zinātniskajās konferencēs ārpus valsts robežām. Šo konferenču materiāli tiek publicēti anonīmi recenzētos rakstu krājumos vai izdevumos, kas ir ietverti starptautiskajās datubāzēs. Vairāku nodaļas zinātnieku publikācijas atrodamas vienā no starp-

tautiski nozīmīgākajām datubāzēm *ISI Web of Science* (I. Zagorska, A. Vasks, V. Bērziņš, I. Loze, R. Spirģis). Prestižajā izdevumā *British Archeology Reports (BAR)* raksti publicēti A. Vaskam un I. Lozei. Anonīmi recenzētos ārzemju izdevumos un citās datubāzēs (ERIH, REFDOC, EBSCO) publikācijas iekļautas I. Zagorskai, I. Lozei, V. Bērziņam, A. Vaskam, G. Zemītim, A. Vilcānei, R. Spirģim, D. Svarānei, I. Osei. Vairāku nodaļas pētnieku monogrāfijas un krājuma "Arheoloģija un etnogrāfija" atsevišķi laidieni atrodami ASV Kongresa bibliotēkas datubāzē. Tas rāda nodaļas zinātnieku sagatavoto publikāciju augsto zinātnisko līmeni. Bez tam publikācijas, kas iekļautas starptautiskajās datubāzēs, ir svarīgas katra zinātnieka un institūta zinātniskās darbības novērtējumam. Šīs publikācijas dod nozīmīgu pienesumu institūtam piešķirtā bāzes finansējuma apjomā.

Nodaļas zinātnieku konferenču ģeogrāfija ar katru gadu paplašinas. Arheologi devušies uz zinātniskajām konferencēm, kongresiem un semināriem Baltijas, Skandināvijas valstīs, Čehijā, Vācijā, Polijā, Francijā, Spānijā, Portugālē, Grieķijā, Itālijā, Izraēlā, bijuši arī attālākās zemēs – Japānā (I. Zagorska), Dienvidāfrikā (I. Loze), ASV, Meksikā, Austrālijā. Nav apsiķuši arheologu sakari ar Krievijas zinātniekiem, pēc ilgāka pārtraukuma atjaunojušies kontakti ar Baltkrievijas arheologiem. Ik gadus arheologi ar ziņojumiem uzstājušies arī pašmāju zinātniskajās konferencēs, organizējuši arheoloģisko ekspedīciju noslēguma skates, piedalījušies kultūras mantojuma dienās, muzeju nakts pasākumos.

Līdztekus darbam projektos nodaļas arheologi veikuši arī arheoloģiskos izrakumus.²² Lai gan kopumā izrakumu uzskaitījums ir visai garš, tomēr kopš 90. gadu pirmās puses institūta arheologu izpildīto izrakumu skaits pakāpeniski samazinājies, kas daļēji saistīts gan ar ekonomiskajiem apstākļiem, gan ar citu institūciju iesaistīšanos arheoloģiskajos lauka darbos, gan arī ar nodaļā izvirzīto prioritāti sistematizēt un publicēt padomju periodā uzkrāto apjomīgo avotu materiālu. Iespējams, lietderīgi būtu bijis vēl 90. gados, piesaistot jaunus speciālistus, organizēt institūtā Arheoloģijas nodaļas ietvaros atsevišķu lauka darbu grupu, kas pieredzējušu speciālistu virsvadībā turpinātu veikt arheoloģiskos izrakumus, tādējādi nodrošinot arheoloģiskās izpētes zinātnisko līmeni, plašāku jauniegūtā materiāla zinātnisko apriti un uzlabojot institūta finansiālo situāciju, bez tam ekspedīcijās izaugtu potenciālie jaunie pētnieki.

Nozīmīgi ir izrakumi un apzināšanas darbi Rietumlatvijā, kas mazāk pētīta salīdzinājumā ar pārējo Latvijas teritoriju. Padomju periodā Rietumlatvijas izpēti kavēja divi apstākļi: apjomīgie izrakumu darbi hidroelektrostaciju celtniecības zonās un šī reģiona ciešie kultūrvēsturiskie sakari ar rietumiem, kuru izpēte tolaik nebija vēlama. Atsevišķi no šiem pētījumiem organizēti, lai iegūtu papildus

materiālus pētāmās tēmas interpretācijai, nevis saistīti ar izvērstajiem celtniecības darbiem. I. Lozes vadībā jau no 1993. gada līdz 2001. gadam ar pārtraukumiem norisinājās izrakumi Ziemeļkurzemes piejūras kāpās Pūrciema–Ģipkas neolīta apmetņu kompleksā, kur iegūtas svarīgas liecības par sezonālajām jūras piekrastes apmetnēm un neolīta iedzīvotāju rituālajām darbībām. V. Bērziņš pētījis Vendzavas mezolīta apmetni (1998. g.), organizējis apmetņu apzināšanu Ventspils un Kuldīgas (2004. g.) rajonā. Jāatzīmē arī 1999. gada arheoloģiskie izrakumi bronzas laikmeta apbedījumu vietā – Bilavu velna laivā Talsu rajonā (vad. A. Vasks). Šī pieminekļa izpēte noslēdzās ar tā rekonstrukciju brīvā dabā, kas ir ne tik bieži piekopta prakse. Baltijas somu un kuršu apbedīšanas tradīcijas izsekotas Ābelnieku akmeņu krāvuma un līdzenajā kapulaukā 2005.–2007. gada izrakumos A. Vaska vadībā. Baltijas somu apbedījumi pētīti arī Lielrendā (2000. g., vad. A. Vasks). Vairākus gadus norisinājušies izrakumi nozīmīgā dzelzs laikmeta saimnieciskā centrā – Mežītes arheoloģiskajā kompleksā (2008.–2010. g., vad. E. Gusčika, A. Vasks), Puzes Lejaskroga kapsētā un Puzes pilskalnā (2001.–2002. g., vad. A. Vasks, A. Vijups).

Zemgalē 1998.–1999. gadā I. Zagorska organizējusi Lielupes baseina akmens laikmeta apmetņu arheoloģisko apzināšanu un ģeomorfoloģisko izpēti. 2001. gadā arheoloģiskā apzināšana norisinājusies Rietumzemgalē (M. Atgāzis, V. Muižnieks). Šajā reģionā notikuši izrakumi Ziedoņskolas arheoloģiskajā kompleksā (1998. g., vad. I. Zagorska, M. Atgāzis), Gaideļu–Viduču (2002.–2003. g., vad. G. Zemītis) un Tērvetes Ķūru senkapos (2007. g., vad. V. Muižnieks, N. Jērums), Jelgavas pili (2001. g., G. Zemītis).

Apskatāmajā laika posmā turpinājušies izrakumi Cēsu viduslaiku pilsdrupās, kur sistemātiski izrakumi Z. Apalas vadībā notiek jau kopš 1974. gada. Līdztekus darbiem pili paplašinājušies izrakumi un uzraudzības darbi Cēsu vecpilsētas daļā, un to gaitā iegūtas unikālas liecības par pilsētas veidošanās pirmsākumiem. Atkārtoti izrakumi veikti Cēsu Riekstu kalnā (2009. g., vad. Z. Apala), kur iegūtas papildus liecības gan par vendiem 11.–12. gs., gan vēl senāku pilskalna apdzīvotību. Jāatzīmē arī Āraišu ezerpils arheoloģiskās rekonstrukcijas darbi, kuri veikti J. Apala vadībā.

Nodaļas arheologi iesaistījušies arī citu viduslaiku piļu un vecpilsētu uzraudzības darbos. Vairākus gadus norisinājušies darbi Valmieras pilsdrupās un vecpilsētā (1999., 2001., 2004., 2005., 2008. g., vad. T. Berga). 1999. gadā noslēdzās vairāk nekā divdesmit piecus gadus ilgušie sistemātiskie izrakumi Turaidas pili (vad. J. Graudonis). I. Ose veikusi viduslaiku mūra piļu apsekošanu un uzmērošanu (1997., 1998., 2003. g.).

Jauni pētījumi norisinājušies Burtnieku ezera baseinā (I. Zagorska, V. Bērziņš), t.sk. pirmoreiz zemūdens apzināšana Salacas upē starp

Riņņukalna un Kaulēnkalna neolīta apmetnēm (2008. g.). Savukārt Lubāna mitrājā akmens laikmeta apmetnes piesaistītas ģeogrāfisko koordinātu tīklam, kā arī veikti atkārtoti pārbaudes izrakumi, lai iegūtu materiālus apmetņu slāņu hronoloģijas precizēšanai (2008. g., I. Loze).

R. Spirģa un R. Brūža vadībā 2007. un 2008. gadā norisa vieni no pēdējos 15 gados vērienīgākajiem izrakumiem (izpētīti 7000 m²) Ogresgala Čabu lībiešu kapulaukā un ciema vietā. Jaunas liecības iegūtas arī par Gaujas lībiešiem, veicot izrakumus Satezeles pilskalnā (2006. g., G. Zemītis).

Latgalē vairākos pieminekļos izrakumi izdarīti A. Vilcānes vadībā. 2003. gadā noslēdzās 14 sezonas ilgušie izrakumi Jersikas pilskalnā. 2006.–2007. gadā veikti pētījumi Šķeltovas Brīveru senkapos, izrakumi rīkoti arī Anspoku pilskalnā (2000. g.), Dinaburgas pili un pilsapmetnē (2000., 2008. g.). T. Berga apzinājusi arheoloģiskos pieminekļus Krāslavas rajonā un Naujenes pagastā Daugavpils rajonā (2002., 2003. g.).

Ik gadus nodaļas arheologi izpildījuši uzraudzības un izpētes darbus arī Vecrīgā. Plašākie no tiem bijuši Rātslaukumā (A. Caune, V. Bebre, S. Tilko, R. Spirģis, I. Ose, 1998., 1999., 2000. g.), pie Pēterbaznīcas (R. Spirģis, 2004. g.), Vaļņu ielā (V. Bebre, 1998., 2001., 2003. g.), Galerijas “Centrs” būvlaukumā (sadarbībā ar “AIG” A. Vilcāne, S. Tilko, 2005. g.).

Īsa informācija par nozīmīgākajiem arheoloģiskajiem izrakumiem apkopota “Zinātniskās sesijas materiālos par pētījumu rezultātiem” (kopš 2000. gada “Arheologu pētījumi Latvijā”), kas iznāca ar iepriekšējo regularitāti. No 2006. gada šajā krājumā tiek publicētas visas Valsts kultūras pieminekļu inspekcijas izsniegtās arheoloģisko izrakumu atļaujas.

Pēdējos gados sekmīgi attīstījusies Arheoloģijas nodaļas speciālistu starptautiskā sadarbība. 2005.–2006. gadā norisa starptautiska ekspedīcija Zvejnieku kapulaukā, kurā piedalījās Lundas universitātes profesors L. Larsons ar saviem studentiem un institūta speciālisti I. Zagorska, V. Bērziņš, G. Zariņa. Sadarbības rezultātā iznāca rakstu krājums, kurā apkopotas jaunākās atziņas par Zvejnieku mezolīta un neolīta kapulauku un apkārtnes pieminekļiem.²³ 2009. gadā izrakumi pie Burtnieku ezera turpinājās, kopā ar profesoru L. Larsonu tika noorganizēta starptautiska vasaras skola par akmens laikmeta pieminekļu izpētes problēmām.

2009. gadā V. Bērziņš sadarbībā ar Vācijas Arheoloģijas institūta Romiešu–ģermāņu komisijas (Frankfurtē pie Mainas) pētnieku K. Rasmanu veica Zvejnieku akmens laikmeta pieminekļu kompleksa un jaunatklātās Slocenes apmetnes magnetometrisko izpēti. V. Bērziņš apgūst pieredzi aplūstošo akmens laikmeta pieminekļu atrašanās un

izpētē, iesaistoties ES COST programmas akcijā “Mūsdienās applūdušās arheoloģiskās liecības uz kontinentālā šelfa” (*Submerged Prehistoric Archeology and Landscapes of Continental Shelf*, 2009.–2013. g.).

Arī dzelzs laikmeta pētniekiem bijuši atsevišķi sadarbības projekti ar ārvalstīm. 2007. gadā A. Vilcāne veikusi arheoloģiskos izrakumus Drusku (Kornetu) pilskalnā sadarbībā ar Tartu universitātes arheoloģisko ekspedīciju Heiki Valka vadībā, ko finansēja Igaunijas Zinātnes fonds (*Estonian Science Foundation, grant 6119*).

2008. gadā Latvijas vēstures institūta arheologi piedalījās trīspuņīgā (Zviedrija, Latvija, Baltkrievija) sadarbības projekta “*Panorama Dvina/Daugava*” apakšprojektā “Vēsture vieno tautas” (*History uniting peoples*), kurā bija iesaistīta Gotlande, Daugavpils un Vitebskas reģions un kuru finansēja Zviedrijas puse. Projekta ietvaros veikta Dinaburgas pilsapmetnes arheoloģiskā izpēte (ekspedīcijas vad. A. Vilcāne, koordinatore I. Lazdiņa) un rīkots starptautisks seminārs. Projekta vadītāji Nils Blomkvists (Gotlandes universitāte) un Lennarts Edlunds (Gotlandes apgabala administratīvā pārvalde).²⁴

Cēsu viduslaiku pils arheoloģiskajos izrakumos starptautiska projekta “REACH” ietvaros Z. Apalas vadībā no 1995. līdz 2000. gadam lauka arheoloģisko praksi veica Gotlandes augstskolas studenti, bet 2003.–2009. gadā starptautiskās apmaiņas programmas “Leonardo da Vinči” ietvaros strādāja dažādu Lielbritānijas augstskolu studenti. Z. Apala iesaistījies arī Redingas universitātes (Anglija) starptautiskajā projektā “Ekoloģija un krustakari” (*Ecology of the Crusading*, 2010.–2014. g.), kuru finansē Eiropas Savienības Pētījumu Padome (*EU Research Council*).

Veiksmīgi izvēršas sadarbība ar Baltijas un Skandināvijas arheoloģijas centru Šlēsvīgā (Vācija). Institūts ar šo institūciju 2010. gadā noslēdza sadarbības līgumu. Jau 2010. gadā notikuši vairāki kopīgi pasākumi: sadarbības seminārs Šlēsvīgā, seminārs par akmens laikmeta krama apstrādes tehnikām, zemūdens objektu apsekošana Užavas un Salacas upēs. 2011. gadā ar Baltijas–Vācijas Augstskolu biroja finansiālu atbalstu norisināsies Riņņukalna akmens laikmeta apmetnes ģeofizikālā izpēte un arheoloģiskie izrakumi, kā arī lauka seminārs par mūsdienīgu metožu izmantošanu dzelzs laikmeta dzīvesvietu pētniecībā (projekta aktivitāšu vadītāji V. Bērziņš, I. Zagorska, A. Vilcāne, A. Vasks, G. Zemītis, M. Zunde).

2010. gada rudenī LU Latvijas vēstures institūts iesaistījās Eiropas Savienības finansēto projektu konkursā “Latvijas–Igaunijas–Krievijas sadarbības programma Eiropas kaimiņattiecību un partnerības instrumenta ietvaros 2007.–2013. gadam”. Projekta galvenie partneri – Tartu universitātes Arheoloģijas centrs, Pleskavas apgabala Arheoloģijas centrs, kā arī citas ar arheoloģisko pētniecību saistītas iestādes un vietējās pašvaldības. Sadarbojoties triju valstu institūci-

jām, tika sagatavots un iesniegts projekts *“Archaeology, authority & community: cooperation to protect archeological heritage”*. No Latvijas vēstures institūta puses projekta sagatavošanā piedalījās A. Vilcāne un G. Gerhards. Projekta sagatavošanas gaitā tika iegūta vērtīga pieredze, stiprināti kontakti starp dažādām ar arheoloģisko pētniecību saistītām institūcijām, izzinātas arheoloģiskās izpētes un arheoloģisko pieminekļu aizsardzības problēmas. Projekta konkursa rezultāti būs zināmi 2011. gada vasarā.

Aplūkojamajā laika periodā turpināja iznākt krājums “Arheoloģija un etnogrāfija”, kas tiek izdots kopš 1957. gada. Pēdējie izdotie seši sējumi (18.–24. laidieni) veltīti dažādām aktuālām arheoloģijas problēmām no vissenākajiem laikiem līdz agrajiem jaunajiem laikiem. 20. laidienā (atb. red. Ē. Mugurēvičs) apkopoti raksti par Kurzemes un Zemgales arheoloģijas problēmām, 21. laidienā (atb. red. A. Vasks) publicēti pētījumi par akmens laikmetu un agro metālu periodu. Trīs sējumi (18., 22., 23.) ir veltījumi arheologiem viņu nozīmīgajās jubilejās – LZA īstenajam loceklim Ē. Mugurēvičam 65 gadu jubilejā, emeritētajai zinātniecei A. Zariņai 85 gadu jubilejā un LZA goda doktorei E. Šnerei 100. gadskārtas atcerei. Šie sējumi ietver minēto arheologu dzīves gājuma, zinātniskās darbības izvērtējumu un bibliogrāfiju, kā arī kolēģu jaunākos pētījumus. Institūta jubilejas kontekstā nozīmīgs ir E. Šnerei veltītajā krājumā ievietotais Ē. Mugurēviča raksts “Arheoloģei Elvīrai Šnerei – 100”, kurā aplūkota arheologu zinātniskā darbība padomju varas apstākļos pēckara periodā, īpaši iztīrējot ideoloģiskās nostādnes, kas bija aktuālas Padomju Savienībā un kas bija jāapgūst Latvijas arheologiem.²⁵ Savukārt 24. sējumā apkopoti Latvijas nacionālās arheoloģijas pamatlicējam F. Balodim veltītās starptautiskās konferences “Francis Balodis. Arheoloģija un laiks. Profesoram F. Balodim – 125” materiāli. F. Balodis bija saistīts ar Latvijas vēstures institūta dibināšanu, ieņēmis institūta vicedirektora posteni un, kā jau minēts, bijis arī Senvēstures nodaļas vadītājs un devis nozīmīgu ieguldījumu Latvijas nacionālās arheoloģijas attīstībā, kas padomju periodā nepamatoti tika noklusēts.

Jāpiebilst, ka krājums “Arheoloģija un etnogrāfija” savulaik bija iecerēts kā ikgadējs izdevums, kas nav istenojies. Būtu lietderīgi šo ieceri realizēt tuvākajos gados, vienlaikus panākot krājumā ievietoto rakstu anonīmu recenzēšanu, lai varētu iekļaut šo izdevumu starptautiskā datubāzē, kas ievērojami celtu institūta arheologu darba novērtējumu starptautiskā līmenī.

Kopš 1998. gada sadarbībā ar Rīgas vēstures un kuģniecības muzeju tiek izdots rakstu krājums “Senā Rīga” (atb. red. A. Caune), kurā ietverti pētījumi Rīgas arheoloģijā un vēsturē (iznākuši 6 sējumi).

1999. gadā savu gaitu uzsāka vēl viena jauna sērija – “Latvijas viduslaiku pilis” (atb. red. A. Caune). Iznākušajās 6 grāmatās ietverti

dažādu autoru pētījumi par piļu arheoloģisko, arhitektonisko izpēti, vēsturi, publicēti vēsturiskie dokumenti (piļu plāni, revīzijas materiāli), risināti piļu izpētes metodikas, terminoloģijas u.c. jautājumi. Atsevišķos sējumos publicēti monogrāfiski pētījumi – 2. sējumā I. Oses monogrāfija “Latvijas viduslaiku piļu pētniecība 18.–20. gadsimtā”, 4. sējumā – A. Caunes un I. Oses sastādītais “Latvijas 12. gs. beigu – 17. gs. vācu piļu leksikons”.

Pārskata periodā ik pārgadus turpināja iznākt arheologu ikgadējo pētījumu atskaišu krājumi. Izdevumam apritējis pusgadsimts. Kopš 90. gadu sākuma līdz ar neatkarības atjaunošanu iespējas nodarboties ar arheoloģiskajiem izrakumiem pavērās arī citām institūcijām. 2009. gada nogalē atskaišu krājuma sagatavošana tika uzticēta Latvijas Arheologu biedrībai, kurā apvienojušies speciālisti no dažādām institūcijām, kas šī brīža grūtajos finansiālajos apstākļos varētu būt pamats lielākai ieinteresētībai apvienot kopīgus pūliņus šī izdevuma turpmākai saglabāšanai.

Neskatoties uz nepietiekamu finansējumu, arheologiem sadarbībā ar dažādiem muzejiem, pašvaldībām ir izdevies piesaistīt papildus līdzekļus un noorganizēt vairākas starptautiskas konferences. Viens no nozīmīgākajiem un vērienīgākajiem starptautiskajiem pasākumiem, kura sarīkošanu Rīgā sekmēja J. Graudoņa organizatoriskais talants un iedvesmojošais personības spēks un kura organizatoriskajā darbā iesaistījās nodaļas arheologi, bija Eiropas arheologu asociācijas kongress 1996. gadā. Kongresā piedalījās 200 viesu no 25 Eiropas valstīm, ASV un Japānas, kā arī 50 pašmāju dalībnieku. Kopumā kongresā 22 sekcijās tika nolasīti 135 referāti. Kongresā ar referātiem uzstājās J. Graudonis, J. Apals, D. Svarāne, A. Vilcāne, V. Bebre, vienas sekcijas darbu vadīja Ē. Mugarēvičs.²⁶

2001. gadā I. Loze sadarbībā ar Starptautiskās aizvēstures un senākās vēstures zinātņu asociācijas Dzintara komiteju un ar Baltijas studiju veicināšanas apvienības atbalstu Latvijā noorganizēja starptautisku zinātnisku konferenci par senā dzintara izpētes problēmām, tika izdots arī konferences materiālu krājums.²⁷ Šajā pašā gadā Latvijas vēstures institūta arheologi un Ventpils muzejs sarīkoja arī starptautisku konferenci “Kurzeme un kuršu arheoloģija”. 2005. gadā sadarbībā ar Turaidas muzejrezervātu tika noorganizēta cikla “*Castella Maris Baltici*” 8. konference ar 38 zinātnieku piedalīšanos no 11 valstīm. Konferencē tēma bija “Pilis agro uguns šaujamo ieroču laikā 15. un 16. gs.”.²⁸

2007. gadā, iesaistot Latvijas Nacionālo vēstures muzeju, Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekciju, Valmieras novadpētniecības muzeju un Valmieras novada pašvaldību, norisinājās starptautiska konference “Francis Balodis. Arheoloģija un laiks. Prof. F. Balodim – 125”, kurā pulcējās speciālisti no Krievijas, Zviedrijas, Igaunijas, Lietuvas un Latvijas. Konferencē 23 priekšlasījumi un viens stenda referāts

iepazīstināja klausītājus ar mazāk pazīstamām F. Baloža dzīves un zinātniskās darbības lappusēm, izvērtēja profesora atziņas jaunāko arheoloģijas sasniegumu gaismā.²⁹

Atzīmējot Rīgas arheoloģiskās izpētes aizsākuma 70. gadskārtu, 2008. gadā sadarbībā ar Rīgas vēstures un kuģniecības muzeju tika sarīkota starptautiska zinātniska konference “Hanzas pilsēta Rīga kā starpniece starp austrumiem un rietumiem”, kurā piedalījās septiņu Baltijas jūras piekrastes valstu pārstāvji, nolasot 22 referātus, kuros tika iztirzāts plašs problēmu loks par pētījumiem kādreizējās Hanzas savienības pilsētās.³⁰

Līdztekus starptautiskajiem pasākumiem Arheoloģijas nodaļa ik pēc diviem gadiem organizēja tradicionālās arheologu atskaites sesijas, kurās dažādu Latvijas institūciju arheologi iepazīstināja ar savu pētījumu rezultātiem. Dažās no šīm sesijām tika pieaicināti pārstāvji arī no Lietuvas un Igaunijas. Jāatzīmē 2008. gadā notikusī atskaites sesija, kuras noslēgumā arheologi pieņēma aicinājumu Latvijas Republikas Saeimai un kultūras ministrei Helēnai Demakovai. Aicinājumā tika sniegti ierosinājumi, kas veicinātu sekmīgu arheoloģiskā mantojuma aizsardzību, jo pēdējos gados izvērstā mantraču darbība nopietni apdraud Latvijas arheoloģiskos pieminekļus. Aicinājums tika balstīts uz gadu iepriekš notikušajā konferencē “Rakt vai nerakt” pieņemto un LR Saeimā iesniegto rezolūciju par kultūras pieminekļu aizsardzību.³¹ 2010. gadā institūta un nodaļas vadības parakstītas vēstules ar aicinājumu veikt darbības mantraču postošās rakšanas ierobežošanai tika nosūtītas LR Saeimas Izglītības un zinātnes komisijai, Valsts muitas un Valsts robežsardzes pārvaldei. Diemžēl nav jūtama attiecīgo institūciju aktīva rīcība jautājuma risināšanā – un mantraču patvaļa joprojām turpinās lielos apmēros.

No vietējā mēroga pasākumiem jāmin sadarbībā ar Rīgas vēstures un kuģniecības muzeju 1999. gadā sarīkotā konference “Alberts no Brēmenes – bīskaps un valstsvīrs” un I. Lozes sadarbībā ar LU Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultāti, Latvijas Lauksaimniecības universitāti, Latvijas Nacionālo vēstures muzeju un Latvijas Dabas muzeju 2005. gadā organizētā konference “Multidisciplinārie pētījumi Lubāna ezera mitrājā” un izstāde “Akmens laikmets Lubāna ezera mitrājā”.

Atsevišķi nodaļas darbinieki piedalījās Letonikas kongresu organizatoriskajā darbā un nolasīja arī referātus Letonikas II kongresā (2007. g.) un III kongresā (2009. g.), kas publicēti krājumos.³²

Sekmīgi un aktīvi nodaļas dzīvē iesaistās jaunā arheologu paaudze. 1998. gadā institūtā darbu uzsāka Roberts Spīrgis, kurš pabeidzis doktorantūru un 2006. gadā aizstāvējis disertāciju “Bruņrupuču saktas ar krūšu važiņrotām un lībiešu kultūras attīstība Daugavas lejtecē 10.–13. gs.” un izdevis to kā monogrāfiju (Rīga, 2008). Pētījumā risinātas lībiešu kultūras veidošanās problēmas.

Arī Valdis Bērziņš sekmīgi pabeidzis doktorantūru Oulu universitātē Somijā un tur 2008. gadā aizstāvējis doktora disertāciju “Sārnate: dzīve piejūras ezera krastā Austrumbaltijas neolīta laikā”, tā publicēta kā monogrāfija un pieejama arī internetā.³³ Disertācijā, izmantojot mūsdienu pieeju, no jauna izanalizēts jau publicētais Sārnates neolīta apmetnes arheoloģiskais materiāls un izstrādāts šī perioda iedzīvotāju saimniecības modelis Austrumbaltijas piejūras zonā, kas turpmāko pētījumu gaitā pavērs iespējas risināt arī ideoloģiskos, sociālos u.c. neolīta kopienas dzīvesveida aspektus.

2010. gadā doktorantūru pabeidza Rūdolfs Brūzis, drīzumā doktorantūru pabeigs arī Elīna Guščika. E. Guščikas zinātniskās intereses saistās ar dzelzs laikmeta sākuma posmu, viņas disertācijas tēma “Apbedīšanas tradīcijas uzkalniņkapulauku areālā (Dienvidlatvija–Ziemeļlietuva) 1.–5. gs.” ļoti pozitīvi vērtējama no tā viedokļa, ka Arheoloģijas nodaļā veidojas pētnieks, kas līdztekus A. Vaskam nodarbosies ar šī mazpētītā perioda problēmām. R. Brūzis pievērsies viduslaiku problemātikai un doktora darbā pēta jautājumus par tuvciņas ieročiem Livonijas periodā (13.–16. gs.), kas veicinās izpratni par kara mākslu un karošanu viduslaikos.

2010. gada rudenī doktorantūrā iestājās Inna Lazdiņa, kura strādā pie tēmas par Austrumlatvijas jostu sprādzēm dzelzs laikmetā. 2008. gadā nodaļā darbu sāka vēstures maģistrs Normunds Jērums, kura interešu lokā zemgaļi un viņu kultūras veidošanās jautājumi. Nepieciešamība pēc skolniekiem ir vecākās paaudzes akmens laikmeta pētniekiem, tikpat kā netiek pētīta vidējā dzelzs laikmeta problemātika, arī citos periodos maz pētīti aktuāli jautājumi, nepietiekami arheoloģiski pētīti atsevišķi Latvijas reģioni (piem., ziemeļu un ziemeļaustrumu novadi), bet pašreizējā finansējuma apstākļos nav iespējams pieņemt darbā jaunus speciālistus un organizēt izrakumus saistībā ar pētāmo tēmu.

2011. gadā – Latvijas vēstures institūta jubilejas gadā Arheoloģijas nodaļā, kuru kopš 2007. gada vada A. Vilcāne, strādā 16 darbinieki, viņu vidū ir 7 vadošie pētnieki (G. Zemītis, A. Vasks, I. Loze, I. Ose, T. Berga, A. Vilcāne, I. Zagorska), 3 pētnieki (V. Bērziņš, R. Spirģis, V. Bebre), 5 zinātniskie asistenti (E. Guščika, I. Lazdiņa, N. Jērums, R. Brūzis, D. Svarāne) un krājuma glabātāja (Z. Apala). Nodaļā ir 2 habilitētie vēstures doktori (A. Vasks, I. Loze), 8 doktori, 4 vēstures maģistri. I. Loze 1997. gadā un G. Zemītis 2008. gadā ievēlēti par LZA korespondētājlocekļiem, bet I. Ose 2006. gadā – par LZA īsteno locekli.

Jāatzīmē arī nodaļas arheologu darbība starptautiskās organizācijās. Daļa nodaļas arheologu ir Eiropas arheologu asociācijas biedri. I. Loze ir Starptautiskās aizvēstures un senākās vēstures zinātņu asociācijas Dzintara komitejas locekle, I. Zagorska – Starptautiskās

aizvēstures un senākās vēstures zinātņu asociācijas XXXII komisijas “Vēlais paleolīts Lielajā Eiropas līdzenumā” komitejas locekle, T. Berga – Baltijas numismātikas asociācijas locekle. I. Ose no 1993. gada ir koordinācijas padomes locekle Baltijas jūras zemju piļu pētnieku apvienībā “*Castella Maris Baltici*”, bet 2010. gadā ievēlēta par Vācu piļu apvienības (*Deutsche Burgenvereiningung*) zinātniskās padomes locekli, kā arī darbojas Vācijas un Centrāleiropas piļu pētnieku apvienībās.

Līdztekus vecākās paaudzes zinātniekiem pamanīts un novērtēts arī citu nodaļas arheologu darbs. Izglītības un zinātnes ministrijas balva piešķirta T. Bergai (2004. g.) un G. Zemītim (2005. g.). 2001. gadā I. Osei pasniegta Eiropas Zinātņu un mākslu akadēmijas Fēliksa balva. Viņa saņēmusi Kultūras mantojuma veicināšanas balvu par piļu leksikonu (2005. g.) un Rīgas balvu (2007. g.). V. Bebrei un R. Spirģim piešķirta Rīgas balvas veicināšanas prēmija (2002. g.). T. Berga par ieguldījumu Valmieras pilsētas vēstures izpētē un popularizēšanā ieguva titulu “Gada valmierietis 2005”. A. Vilcāne par ieguldījumu Latgales vēstures izpētē, kultūras mantojuma popularizēšanā 2006. gadā saņēma Preiļu rajona padomes iedibināto Bronīslava Spūļa prēmiju, bet 2008. gadā – Daugavas savienības balvu par senās Jersikas izpēti.

Kopumā nodaļas arheologu zinātniskās aktivitātes pēdējos piecpadsmit gados bijušas ļoti rezultatīvas un daudzpusīgas, tiek turpinātas gan gadu desmitus iedibinātās tradīcijas, gan arī nospraustas jaunas darbības vadlīnijas atbilstoši Eiropas arheoloģiskās pētniecības virzieniem un pasaulē vispārpieņemtajiem zinātniskās darbības novērtējuma kritērijiem. Arheoloģijas nodaļā paaudžu maiņa sakritusi ar vairākiem šim procesam nelabvēlīgiem apstākļiem – zinātnes atīstību neveicinošu valsts politiku – nepietiekamu finansējumu, valsts izdotajiem normatīvajiem aktiem, kas liedza saņemt atalgojumu valsts finansētos projektos emeritētajiem zinātniekiem. Ierobežotais finansējums nenodrošina pētnieku paaudžu harmonisku maiņu – liedz piesaistīt jaunus zinātniekus vienlaicīgi ar sekmīgi strādājošiem vecākās paaudzes pētniekiem un rada psiholoģisku spriedzi. Taču, neskatoties uz visu, Arheoloģijas nodaļas nākotne ir cerīga. Pateicoties Eiropas Savienības piešķirtajām stipendijām, labvēlīgākos apstākļos var strādāt nodaļas zinātniskie asistenti, kas studē doktorantūrā. Neskatoties uz zemo atalgojumu institūtā, studentu interese par arheoloģisko pētniecību ir pietiekami liela. Pozitīvais moments, ka LU Vēstures un filozofijas fakultātē Arheoloģijas un vēstures palīgzinātņu katedra profesora A. Vaska vadībā organizē studentiem arheoloģisko lauka darbu praksi, bet kopš 2008. gada nodrošina arī maģistra programmā specializācijas “Kultūras mantojums” apguvi.

ATSAUCES

- ¹ Šnore E. Pret buržuāziskām koncepcijām Latvijas arheoloģijā // Buržuāziskie nacionālisti – Latvijas vēstures viltotāji. – Rīga, 1952. – 31.–39. lpp. *Piezīme*: raksta autorei 90. gadu sākumā bija iespēja iepazīties ar E. Šnores raksta tekstu mašīnrakstā, ko kāds ar sarkanu tinti bija pārlabojis atbilstoši padomju ideoloģijai un metodoloģijai.
- ² Graudonis J. Turaidas pils. Arheoloģiskā izpēte. – Rīga, 2003; *Graudonis J.* Lielupes krastos pirms gadu simtiem. Arheoloģiskie pētījumi Jaunsvirlaukas pagastā. – Rīga, 2003.
- ³ Mugurēvičs Ē. Viduslaiku ciems un pils Salaspils novadā. – Rīga, 2008.
- ⁴ Senā Rīga, I–V. – Rīga, 1998–2005; Latvijas viduslaiku pils, I–VI. – Rīga, 2001–2009; *Caune A.* Riņķa krusti Latvijā. – Rīga, 2008; *Caune A.* Pētījumi Rīgas arheoloģijā. Rakstu izlase. – Rīga, 2007.
- ⁵ Mugurēvičs Ē. Latvijas vēstures institūta arheologu darbs piecdesmit gados // Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls (turpmāk – LVIŽ). – 1995. – Nr. 4. – 48.–86. lpp.
- ⁶ Rakstā izmantoti arī zinātniskās sekretāres I. Bērziņas (no 1996. līdz 2002. gadam) un V. Bēbres (no 2003. gada) sagatavotie institūta zinātniskās darbības pārskati, kas publicēti “Latvijas Vēstures Institūta Žurnālā”.
- ⁷ Tilko S. Latvijas vēstures institūta arheoloģisko kolekciju nodošana muzejiem // LVIŽ. – 2004. – Nr. 3. – 166.–170. lpp.
- ⁸ Latvijas senākā vēsture. 9. g.t. pr.Kr. – 1200. g. / Zin. red. Ē. Mugurēvičs, A. Vasks. – Rīga, 2001.
- ⁹ *Loze I.* Senais dzintars Austrumbaltijā = Prehistoric Amber in the Eastern Baltic. – Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība, 2004; *Loze I.* Neolīta apmetnes Ziemeļkurzemes kāpās. – Rīga, 2006; *Vasks A., Vijups A.* Staldzenes bronzas laikmeta depozi = Staldzene Bronze Age Hoard. – Rīga, 2004.
- ¹⁰ *Zagorskis F.* Zvejnieki (Northen Latvia) Stone Age Cemetery / Transl. by V. Bērziņš. – Oxford: Archaeopress, 2004. – (BAR International Series; 1292); Back to the Origin. New research in the Mesolithic–Neolithic Zvejnieki cemetery and environment, northern Latvia. – Lund, 2006. – (Acta Archaeologica Lundensia, Series in 8°, no. 52).
- ¹¹ *Zemītis G.* Ornaments un simbols Latvijas aizvēsturē. – Rīga, 2004; *Vilcāne A.* Senā Jersika. – Rīga, 2004.
- ¹² *Ose I.* Pētījumi Latvijas viduslaiku un jauno laiku arheoloģijā // LZP ekonomikas, juridiskās un vēstures zinātnes galvenie pētījumu virzieni 2007. gadā. – Nr. 13. – Rīga, 2008. – 218., 219. lpp.; Nr. 14. – Rīga, 2009. – 206.–208. lpp.; *Ose I.* Latvijas viduslaiku un jauno laiku arheoloģijas aktuālas problēmas // LZP ekonomikas, juridiskās un vēstures zinātnes galvenie pētījumu virzieni 2009. gadā. – Nr. 15. – Rīga, 2010. – 195., 196. lpp.
- ¹³ *Ose I.* Latvijas viduslaiku piļu pētniecība 18.–20. gadsimtā. – Rīga, 2001. – (Latvijas viduslaiku pils, II); *Caune A., Ose I.* Latvijas 12. gadsimta beigu – 17. gadsimta vācu piļu leksikons. – Rīga, 2004. – (Latvijas viduslaiku pils, IV).
- ¹⁴ *Berga T.* Rīgas monētu kolekcija Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā: Livonijas periods (13.–16. gs.). – Rīga, 2003; *Berga T.* Valmieras pils: arheologa stāsts: veltījums Valmieras pilsētas 720 gadiem. – Valmiera, 2003; *Apala Z., Apals J.* Āraiši senlaikos. – Rīga, 2005.

- ¹⁵ *Caune A.* Rīgas libieši un viņu īpašumzīmes. – Rīga, 1998; *Caune A.* Pārdaugava pirms 100 gadiem: Pārdaugavas iedzīvotāji 19. gs. beigū un 20. gs. sākuma atklātnēs. – Rīga, 1998.
- ¹⁶ Letonikas pētījumi, 2005–2009. – Rīga, 2009. – 24.–27. lpp.; *Caune A.* Riņķa krusti Latvijā. – Rīga, 2008; *Mugurēvičs Ē.* Viduslaiku ciems un pils Salaspils novadā. – Rīga, 2008; *Ose I.* Daugavgrīvas cietokšņa būvēsture. – Rīga, 2007; *Ose I.* Livonijas piļu attēli no marķīza Pauluči albuma. – Rīga, 2008; *Spirģis R.* Bruņrupuču saktas ar krūšu važiņrotām un libiešu kultūras attīstība Daugavas lejtecē 10.–13. gadsimtā. – Rīga, 2008; *Loze I.* Neolīta apmetnes Ziemeļkurzemes kāpās. – Rīga, 2006; *Loze I.* Lubāna ezera mitrāja neolīta dzintars un tā apstrādes darbnīcas. – Rīga, 2008; Arheoloģija un etnogrāfija. 23. laid. / Sast. I. Ose. – Rīga, 2006; *Caune A., Ose I.* Latvijas viduslaiku mūra baznīcas. 12. gs. beigas – 16. gs. sākums. – Rīga, 2010.
- ¹⁷ Art, Applied Art and Symbols in Latvian Archaeology // Humanities and Social Sciences, Latvia: Latvian Ethnic History. Vol. 2 (39) / Editor of issue I. Loze. – Rīga: University of Latvia, 2003.
- ¹⁸ *Berga T.* Latvian Collections: Anglo-saxon and Later British Coins. – Oxford, 1996. – (Sylloge of Coins of the British Isles. No. 45); *Berga T.* Augšdaugavas 14.–17. gadsimta senvietas: no Krāslavas līdz Slutišķiem. – Rīga, 2007.
- ¹⁹ *Vasks A., Vaska B., Grāvere R.* Latvijas aizvēsture, 8500. g. pr.Kr. – 1200. g. – Rīga, 1997; *Zemītis G.* Ārvalstu valsts un tiesību vēsture. – Rīga, 2003.
- ²⁰ *Apals J.* Senie mājokļi Latvijā: No vissenākajiem laikiem līdz 13. gs. – Rīga, 1996; *Apals J., Zelmenis M.* Āraišu ezerpils: teikas un vēsture. – Rīga, 1998.
- ²¹ Arheologi Elvīra Šnore (1905–1996) un Rauls Šnore (1901–1962): Biobibliogrāfija, vēstules, laikabiedru atmiņas / Apkopojis A. Caune. – Rīga, 1997; Arheoģe Dr. habil. hist. Anna Zariņa: Biobibliogrāfija. – Rīga, 1998; Arheoģs Dr. hist., Dr. hist. h.c. Jānis Apals: Biobibliogrāfija. Darbabiedru veltījumi 70 gadu jubilejā. – Rīga, 2000; Arheoģe Latvijas Zinātņu akadēmijas korespondētājlocekle Dr. habil. hist. Ilze Biruta Loze: Biobibliogrāfija. – Rīga, 2011; Civitas et castrum ad Maris Baltici: Baltijas arheoloģijas un vēstures problēmas dzelzs laikmetā un viduslaikos. Veltījums LZA īstenajam loceklim, prof. Dr. habil. hist. Andrim Caunem 65 gadu dzīves jubilejā / Sast. Ē. Mugurēvičs un I. Ose. – Rīga, 2002; *Brīvkalne E.* Mežotnes pilskalna depoģīts / Zin. red. A. Vilcāne. – Rīga, 2009.
- ²² Sk. Arheoloģisko materiālu krātuvē iesnieģto pārskatu sarakstu – <http://www.lvi.lv/lv/arhkratuve.htm>
- ²³ Back to the Origin. New research in the Mesolithic–Neolithic Zvejnieki cemetery and environment, northern Latvia / L. Larsson, I. Zagorska, eds. – Lund, 2006. – (Acta Archaeologica Lundensia, Series in 8°, no. 52).
- ²⁴ *Lazdiņa I.* Starptautisks projekts “Vēsture vieno tautas” un atskaites seminārs Daugavpils rajonā // LVIŽ. – 2008. – Nr. 4. – 165.–167. lpp.
- ²⁵ *Mugurēvičs Ē.* Arheoģei Elvīrai Šnorei – 100. Zinātniskā darbība padomģu varas apstākģos pēckara periodā // Arheoloģija un etnogrāfija. – 22. laid. – Rīga, 2005. – 9.–15. lpp.

- ²⁶ Vasks A. Eiropas arheologi tiekas Rīgā // LVIŽ. – 1996. – Nr. 4. – 152.–157. lpp.; 2nd Annual Meeting. – Rīga, 25th–29th September 1996. Programme and Abstracts. – Rīga, 1996.
- ²⁷ Amber in Archaeology. Proceedings of the Fourth International Conference on Amber in Archaeology, Talsi, 2001 / C. W. Beck, I. B. Loze, J. M. Todd, eds. – Rīga, 2003.
- ²⁸ Ose I. Viduslaiku pilīm veltīta starptautiska konference Turaidā // LVIŽ. – 2005. – Nr. 4. – 155.–157. lpp.
- ²⁹ Vilcāne A. Profesoram Francim Balodim veltīta konference // LVIŽ. – 2007. – Nr. 4. – 144.–146. lpp.
- ³⁰ Ose I. Rīgas arheoloģijas septiņdesmitgādei veltīta konference // LVIŽ. – 2008. – Nr. 4. – 162.–165. lpp.
- ³¹ Arheologu atskaites sesijas – konferences dalībnieku aicinājums Latvijas Republikas Saeimai un kultūras ministrei Helēnai Demakovai // Arheologu pētījumi Latvijā 2006. un 2007. gadā. – Rīga, 2008. – 202., 203. lpp.
- ³² Letonikas avoti: Latvijas piekraste. Arheoloģija, etnogrāfija, vēsture. – Rīga, 2008; Letonikas trešā kongresa zinātniskie raksti. – Rīga, 2009.
- ³³ Bērziņš V. Sārnate: living by a coastal lake during the East Baltic Neolithic. – Oulu, 2008 (Acta Universitatis Ouluensis. Series B, 86); <http://herkules oulu.fi/isbn9789514289415/>

Antonija Vilcāne

THE DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY OF THE INSTITUTE OF THE HISTORY OF LATVIA AT THE UNIVERSITY OF LATVIA FROM 1995 TO 2011: REORGANIZATION, CHANGE OF GENERATIONS, RESEARCHES

Summary

This article was prepared in honour of the 75th anniversary of the Institute of the History of Latvia. Since establishment of the above Institute in 1936, research into the early history of Latvia has been one of the established directions of operation of the Institute. After World War II only two prewar archaeologists, namely Elvīra Šnore and Emīlija Brīvkalne came back to work at the Institute of History of the Latvian Academy of Sciences. In the second half of the 1950s–60s an absolutely new generation of archaeologists came to work at the Institute (Ēvalds Mugurēvičs, Francis Zagorskis, Jānis Apals, Māris Atgāzis, Jānis Graudonis, Ilze Loze, Andris Caune). They were just graduated historians who established directions of archaeological research in Latvia during a period of half a century, as well as after regain of the independence of Latvia in 1990.

The article deals with the last fifteen years of the Department of Archaeology. These years involve significant structural changes such as reorganization of departments and a change of generations. In circumstances of decreased funding of science in general and of the Institute as well, the Institute had to make a decision to hand over accumulated ancient material of Funds division of the Department to the National History Museum of Latvia and Museum of the History of Riga and Navigation, as well as to close the Conservation and Restoration laboratory of antiquities which had existed since 1956. It was a loss of scientific potential of the Institute, as well as of experienced laboratory assistants, everyday working schedule and close mutual everyday communication.

Change of generations in the Department of Archaeology coincided with circumstances unfavourable to this process, i.e. State politics not encouraging development of science, insufficient funding, laws and regulations proclaimed by the State that prohibited recompense of emeritus scientists engaged in State-funded projects. Limited funding did not provide a harmonious change of researchers generations, as it did not allow employment of new scientists and successfully working researchers of senior generation at the same time and caused psychological tension.

Since mid-1990s scientific work of archaeologists of the Institute of the History of Latvia at the University of Latvia is being provided by participation in fundamental research projects of the LCS (Latvian Council of Science) (grants) and interdisciplinary research projects planned for 3–4 years, as well as in research programmes that involve funding of projects meeting priority science directions established by the State.

During the above period of operation of the Department of Archaeology scientific research has taken place within several important issues in the context of the Baltic region and Europe. The issues are as follows: 1) environment, society, demographical situation and living strategy in the Stone Age and Metal Period; 2) economical and culture contacts of the inhabitants of the Baltic region and interchange of cultures; 3) research of medieval cities in Latvia (Rīga, Cēsis, Valmiera, Limbaži), stone castles, churches and Early Modern period fortifications; and 4) translations of medieval sources, comments and edition.

Overall scientific activities of archaeologists of the Department of Archaeology have been very fruitful and many-sided; the traditions established within many years are followed, as well as there are new guidelines determined according to research directions of European archaeology and worldwide conventional evaluation criteria of scientific work.